

Boekbesprekingen

Zover je keek was er niks. Ooggetuigen over de geschiedenis van het Flevolandse landschap. L. Hanse. 2013. Uitgave: Landschapsbeheer Flevoland. ISBN 978-90-821042-0-2. 128 pag. Prijs: € 17,50.

Landschapsbeheer Flevoland heeft het initiatief genomen om de ervaringen van de eerste generatie bewoners van de polders vast te leggen. Dit is gebeurd door Oral History, het interviewen van 70 mannen en vrouwen. De mooiste interviews zijn in deze publicatie opgenomen. De andere zijn te vinden op www.flevolandsgeheugen.nl.

Duizenden mannen kwamen naar de polders om vanuit kampen de polders bewoonbaar te maken. Dat was een directe confrontatie met de natuur elementen waar menig geïnterviewde over verhaalt. Men kwam er níét voor de natuur, maar had daar wel direct mee van doen. Stel je voor dat je door manshoog Riet je weg moest vinden met kans op verdwalen. De ervaringen van de geïnterviewden bestrijken vele delen van het leven. Het nadeel van deze vorm van presentatie is dat iemand onjuiste dingen kan verhalen, wat niet gecorrigeerd wordt. Een voorbeeld is de bewering dat Stofzaad uit de Weerribben Flevoland heeft bereikt. Een boek, bescheiden van opzet, in enkele uren te lezen, maar met beslist verrassingen voor wie zich voor de polders interesseert.

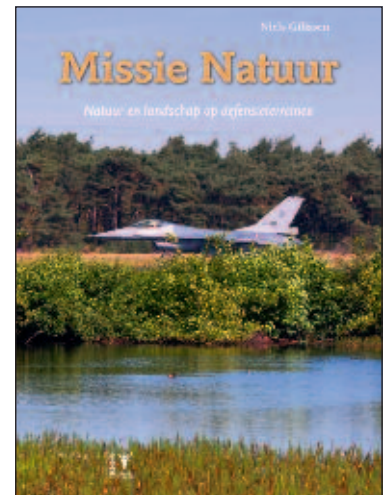
Piet Bremer

Missie Natuur. Natuur en landschap op defensieterreinen. Niels Gilissen, 2013. KNNV Uitgeverij, Zeist. ISBN 978 90 5011 465 3. 224 pag. Prijs: € 19,95 (10% korting voor KNNVleden).

Een handjevol ecologen wist het al langer: op oefenterreinen van defensie is veel bijzondere natuur te vinden. Zo bevat het Witterveld bij Assen één van de best ontwikkelde stukjes hoogveen in Nederland, en komt het elders bedreigde Valkruid regelmatig voor op oefenterreinen in de heide die periodiek worden gebrand. In het boek *Missie Natuur* laat de natuurfotograaf Niels Gilissen een breder publiek kennis maken met de natuur op defensieterreinen. Het boek is in de eerste plaats een mooi fotoboek, met een afwisseling van sfeervolle landschapsfoto's en detailfoto's van bijzondere planten en dieren. Wat het boek meerwaarde geeft, is dat het een kijkje geeft in de keuken van defensie. Hoe werden en worden de oefenterreinen gebruikt, en hoe gaat defensie om met haar ongevraagde taak als natuurbeheerder?

In de inleidende hoofdstukken wordt ingegaan op de aankoop en het gebruik van de oefenterreinen vanaf het einde van de 19e eeuw en wordt beschreven hoe de natuur in de laatste tientallen jaren een steeds belangrijker rol heeft gekregen in het beheer van de terreinen. In de daaropvolgende hoofdstukken wordt per landschapstype aan de hand van foto's en begeleidende teksten een beeld gegeven van de aanwezige natuur en de relatie met het beheer.

In het laatste hoofdstuk wordt de balans opgemaakt van de invloed van militair gebruik op de Nederlandse natuur. Daarbij wordt de conclusie getrokken dat ondanks – en soms ook dankzij – het militaire gebruik de oefenterreinen rijk zijn aan bijzondere natuur. De rust en de continuïteit van het beheer worden genoemd als factoren die daar aan hebben bijgedragen. Grote delen van de oefenterreinen zijn afgesloten voor het publiek en fungeren als rustgebieden voor soorten die gevoelig zijn voor verstoring. En met name in heidegebieden zijn er ook veel soorten die profiteren van de dynamiek die voortkomt uit het militaire gebruik. Dat biedt ruimte voor pioniersoorten die elders zijn verdwenen door het wegvallen van het landbouwkundig gebruik en de daarbij

behorende dynamiek. Een bijzondere beheervorm die alleen nog wordt toegepast in oefenterreinen is het branden van de heide. Dat is deels uit nood geboren: door de aanwezigheid van niet ontplofte munitie zijn andere vormen van beheer (maaien en plaggen) te gevaarlijk. Opvallend is dat juist op deze plekken veel bijzondere soorten voorkomen die elders door atmosferische depositie en verzuring zo goed als verdwenen zijn, zoals het eerder genoemde Valkruid.

Hoewel de auteur als fauna-ecoloog in dienst is van defensie, is het boek zeker niet opgezet als een reclame voor het ministerie. Door veel verschillende mensen aan het woord te laten, elk op een andere manier betrokken bij het beheer en gebruik van defensieterreinen, wordt een genuanceerd en veelzijdig beeld gegeven van de relatie tussen natuur en het gebruik als oefenterrein. Het schetst een bedrijfstak die worstelt met haar ongevraagde taak als natuurbeheerder, maar daar steeds serieuzer mee omgaat.

Het boek wordt afgesloten met een overzicht van defensieterreinen, waarin wordt aangegeven welke bijzondere natuurwaarden er voorkomen en wat de toegankelijkheid is. De functie van dat deel is niet helemaal duidelijk. Met de bijgevoegde kleurenkaartjes wekt het de indruk dat de lezer wordt uitgenodigd om kennis te maken met de natuur op defensieterreinen. Maar wie het overzicht doorneemt merkt al snel dat – geheel in lijn met het voorgaande – de meest bijzondere natuur voorkomt in de terreinen die zijn afgesloten voor publiek.

Dat neemt niet weg dat het boek een aanrader is voor mensen die houden van mooie natuurfoto's én meer willen weten over de natuur op defensieterreinen. En dankzij de subsidies van onder meer defensie is het boek zeer aantrekkelijk geprijsd.

Han Runhaar

Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen. Herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik. Jan Bastiaens, Otto Brinkkemper, Koen Deforce, Bert Maes, Chris Rövekamp, Paul Van den Brem en Arnout Zwanenpoel. 2013. Uitgeverij Boom, Amsterdam. ISBN 9789089531421. 428 pag. Prijs: € 39,90.

Inheemse bomen en struiken genieten bij botanici niet altijd voldoende aandacht, ofschoon ze een aanzienlijk onderdeel vormen van de wilde flora. Ook in het natuurbeheer werden ze lange tijd veronachtzaamd. Ze werden dikwijls op minder geschikte standplaatsen aangeplant en er werd gebruik gemaakt van niet autochtone plantgoed. De inventaris naar autochtone houtige genenbronnen, een project van inmiddels meer dan 25 jaren, was in dit opzicht vernieuwend. Voor het eerst werd een onderscheid gemaakt tussen 'wilde' bomen en struiken die thuishoren op de groeiplek, de zogenaamde autochtone, en anderzijds inheemse soorten die niet op hun plaats staan als resultaat van aanplant of van spontane inzaai vanuit een beplanting. Er werden bovendien in deze inventaris nieuwe taxa voor de Lage Landen ontdekt, zoals de Koraalmeidoorn (*Crataegus rhipidophylla*). Het rijk geïllustreerde boek is gebaseerd op deze

inventaris en werpt een verfrissend nieuw licht op onze houtige inheemse flora. Zeven onderzoekers uit Nederland en Vlaanderen vanuit verschillende disciplines hebben er aan bijgedragen. Het eerste deel van het boek beschrijft in meer algemene termen het wat, waarom en hoe van de inheemse bomen en struiken, mede in het kader van de bos- en landschaps-geschiedenis. Het tweede deel behandelt alle individuele soorten. In tegenstelling tot de eerste twee drukken zijn in deze versie ook de dwergstruiken opgenomen. Determinatieschema's en gepast beeldmateriaal helpen het op naam brengen van soorten, hybriden of variëteiten. Het is verbazingwekkend hoeveel verwante inheemse bomen en struiken spontaan hybriden vormen. Verwante exoten, die verwarring kunnen geven bij de determinatie, worden tevens behandeld. Overzichtelijke kaartjes brengen de verspreiding in de Lage Landen in beeld. Zonder in nodeloze details te verzanden, wordt tevens de ecologie en de archeobotanie van de

soorten uit de doeken gedaan. Zowel de archeologie als genetische kennis hebben de laatste decennia heel wat nieuwe inzichten gebracht. Het boek is uitstekend geschikt om bomen en struiken te determineren zowel voor de amateur als voor de terreinbeheerder. Soms verdwijnen bijzondere bomen of struiken onnodig, omdat ze niet herkend worden. Anderzijds zijn er toch

heel wat moeilijke genera die zelfs met een goede beschrijving lastig blijven om op naam te brengen. Ook is het formaat van het boek wat groot om vlot in het veld mee te nemen. Daarnaast is het een prima leidraad bij het voorbereiden van aanplantingen, hoewel soortenlijsten (welke soorten komen geregeld samen voor?) een gebruiksvriendelijke uitbreiding zouden zijn.

Kristine Vander Mijnsbrugge

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek/
Agentschap voor Natuur en Bos,
Geraardsbergen, België

Maatwerk met visie

- inventarisatie en onderzoek
- visie- en planvorming
- inrichtings- en beheerplannen
- monitoring en evaluatie
- toetsing aan natuurwetgeving

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
E-mail info@buwa.nl www.buwa.nl

gecertificeerd ISO 9001, lid NL ingenieurs, lid Netwerk Groene Bureaus